

УДК 343.1

Володимир Іванович ШЕСТАКОВ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ АБО ПРОКУРОРА ЯК ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Ефективність і якість кримінального провадження напряду залежать від належної регламентації процедур оскарження рішень, дій або бездіяльності органів і службових осіб, які здійснюють судочинство. Отже, цілком справедливо відзначити, що відповідний кримінальний процесуальний інститут, з одного боку, є запорукою реалізації основних прав особи у кримінальному провадженні, з іншого не має ставити зайвих перешкод повноті та швидкості вирішення справи. Тому розгляд нагальних проблем щодо його розвитку й удосконалення має залишатись у полі зору науковців і практиків.

У даних питаннях існує чимало невирішених аспектів, зокрема, невідповідності у розумінні співвідношення понять оскарження та інституту оскарження, а також кількості та змісту відповідних інститутів і субінститутів кримінального процесу.

У чинному КПК України загальний інститут оскарження набув системного закріплення шляхом виділення кількох окремих інститутів, як-то глава 26 КПК України, «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування», глава 31 КПК України «Провадження у суді апеляційної інстанції», глава 32 КПК України «Провадження у суді касаційної інстанції» тощо. Тобто однорідні процесуальні норми, що забезпечують реалізацію права на оскарження, згруповано залежно від стадії процесу, а вже внутрішня градація передбачає застосування додаткових ознак, зокрема, суб'єктів, умов, строків тощо. При цьому можна побачити, що реалізація вимоги ч. 2 ст. 303 КПК України, про те, що скарги на інші рішення, дії або бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді, навряд чи може бути ефективною без удосконалення відповідного інституту кримінального процесуального права. Правила, встановлені ст. 314–316 КПК України, стосуються порядку підготовчого судового провадження і не регламентують питань оскарження.

Отже, на нашу думку, законодавча техніка чинного КПК України та нагальні потреби судової практики зумовлюють формування окремого правового інституту оскарження рішень, дій або бездіяльності, здійснених на досудовому розслідуванні, під час підготовчого судового провадження. Введення відповідних норм є вельми вагомою потребою і тісно пов'язано із удосконаленням інституту, визначеного главою 26 КПК України. Тому передусім слід виділити загальні риси та недоліки, притаманні останньому.

На сьогодні у главі 26 КПК України інститут оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності під час досудового розслідування у цілому структурований залежно від суб'єкта, чиї рішення, дії або бездіяльність оскаржуються.

Так, щодо рішень, дій або бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування сукупність правових норм визначають: 1) предмет і суб'єктів оскарження (ст. 303 КПК України); 2) строк подання скарги та підстави її повернення (ст. 304 КПК України); 3) правові наслідки подання скарги (ст. 305 КПК України); 4) порядок розгляду скарг (ст. 306 КПК України); 5) вимоги щодо ухвали слідчого судді за наслідками розгляду скарги (ст. 307 КПК України). Такий підхід в цілому є логічним і відповідні норми мають удосконалюватись щодо їхнього внутрішнього змісту.

Стаття 308 КПК України встановлює окремі правила оскарження недотримання розумних строків під час досудового розслідування. Такі скарги спочатку можуть бути подані лише прокурору вищого рівня. До суду оскаржується вже рішення прокурора про відмову у задоволенні скарги (п. 9-1 ч. 1 ст. 303 КПК України). Тобто законодавець вважає, що недотримання слідчим або прокурором розумних строків не є таким порушенням прав і

законних інтересів, що відразу може бути оскаржено в судовому порядку. З таким підходом навряд чи можна погодитись. Вважаємо, що питання оскарження недотримання розумних строків мають вирішуватись у такому ж порядку, як і інші скарги щодо можливого порушення прав людини, тобто у суді. Можливість оскарження вищестоящому прокурору має бути залишена тільки як необов'язкова альтернатива для забезпечення швидкості вирішення відповідного питання.

Окремим різновидом є оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора (ст. 311–313 КПК України). Проте ці правовідносини складаються між суб'єктами владних повноважень, обидва з яких є представниками сторони обвинувачення. Тому в даному випадку мова йде не про захист права особи на оскарження, а про гарантії процесуальної самостійності слідчого, його повноваження, тобто не про реалізацію засади кримінального провадження, встановленої ст. 24 КПК України. Вважаємо, що такий вид оскарження в цілому є пережитком попередньої моделі кримінального процесу і може бути взагалі скасований, а спори між слідчим і прокурором щодо здійснення досудового розслідування мають вирішуватись у позапроцесуальний спосіб і регулюватись міжвідомчими підзаконними нормативно-правовими актами.

Таким чином, вищенаведені відомості щодо загального порядку правової регламентації процедур оскарження під час досудового розслідування дозволяють дійти до висновку про те, що відповідний інститут кримінального процесу з точки зоровнутрішньої побудови має такі загальні риси.

1. Процесуальні норми щодо скасування процесуальних рішень, дій або бездіяльності слідчого чи прокурора в цілому передбачають основні елементи відповідної діяльності (суб'єкти, предмет, порядок, наслідки), проте вміщують значні обмеження щодо предмета і суб'єктів оскарження та мають деякі інші прогалини.

2. Процедура оскарження недотримання слідчим і прокурором розумних строків під час досудового розслідування передбачає попереднє звернення до прокурора вищого рівня, що не сприяє забезпеченню належним чином захисту прав людини в даному аспекті.

3. Питання оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності, які не охоплені ч. 1 ст. 303 КПК України, взагалі не регламентовані, хоча закон містить можливість такого оскарження та розгляду скарг під час підготовчого судового провадження (ч. 2, 3 ст. 303 КПК України).

4. Оскарження слідчим процесуальних рішень, дій або бездіяльності прокурора виділено як окремий субінститут інституту оскарження, не дивлячись на те, що в даному випадку має місце не забезпечення права на оскарження, а відносини між суб'єктами владних повноважень зі сторони обвинувачення.

Наведені вище загальні риси інституту оскарження певним чином зумовлюють і окремі недоліки нормативно-правового регулювання відповідних суспільних відносин, зокрема, наявність у кримінальному процесуальному законі певних прогалин і суперечностей, що потребують усунення. Це питання є перспективним напрямом подальших наукових пошуків.

Одержано 12.10.2018

УДК 343.148

Михайло Григорович ЩЕРБАКОВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8413-9311>

ОЦІНКА НАУКОВОЇ ОБҐРУНТОВАНOSTІ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Практика свідчить, що слідчий і суд не в змозі оцінити ні наукову обґрунтованість висновків експерта, ні правильність вибору і застосування методів дослідження, ні відповідність методу сучасним досягненням даної галузі судових експертиз. Об'єктивною